

IVN natuur
 educatie
 Westerkwartier e.o.

Colofon (actueel per 1-1-'24)

Uitgave IVN Westerkwartier e.o.

IVN Natuureducatie is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die zich richt op een duurzame samenleving.

Verspreid over Nederland heeft IVN 163 afdelingen. Bijna 27.000 leden zetten zich actief in om jong en oud te laten beleven hoe leuk, gezond én belangrijk natuur is. Dat doen we met natuuractiviteiten, cursussen, projecten en campagnes. Zelf leren en doen staan altijd centraal.

Bestuur (situatie 2024)

Voorzitter:	Ad van Alphen
Secretaris:	Lisette de Vries
Penningmeester:	Jannie Reinders
Lid:	Willem de Vries
Lid:	vacant
Lid:	vacant

Werkgroepen Zie inhoudsopgave

Ledenadministratie

Dhr. H. de Meijer
't Kaarnhuus 24, 9356 EK Tolbert
Tel.: 06-53439915
e-mail: ivnwesterkwartiereo@gmail.com
Website <https://www.ivn.nl/afdeling/ivn-wes-terkwartier-eo/>

Lidmaatschap

Aanmelding kan gedurende het gehele jaar.
De contributiebetaling vindt plaats middels automatische incasso

Het lidmaatschap loopt minimaal één jaar en wordt zonder opzegging steeds stilzwijgend voor één jaar verlengd. De inschrijfdatum van een lid is tevens de startdatum van het lidmaatschap. De eventuele einddatum van het lidmaatschap is steeds één jaar vooruit. Er geldt een opzegtermijn van één maand.

Contributie

(Hoofd)lid	Minimaal € 25,00 p.j
(Huisgenoot)lid >18 jaar	Minimaal € 7,00 p.j
Jeugd lid tot 18 jr.	Gratis

Redactie

Herman Woltjer, Herman de Meijer, Truus van der Veen, Laura Gall, Michèle Hillebrands en Correen Dekker

Eindredactie

Correen Dekker

Foto's uit eigen collectie

Drukwerk

Editoo, Schaapsdrift 49, 6824 GP Arnhem

Voorwoord

Informatie is belangrijk en het is goed om op de hoogte te blijven van wat er in de afdeling gebeurt. Communicatie noemen we dat.

Zowel IVN Grootegast e.o. als IVN Leek-Nietap hadden een afdelingsblad De Ratelaar en De Wielewaal. Hierin stond informatie over de natuur en de afdelingen.

Na de fusie van beide afdelingen stonden we als bestuur voor de vraag hoe we van beide bladen één blad konden maken.

Het bestuur gaf de werkgroep communicatie de opdracht dit te onderzoeken. Het is goed te weten of er leden zijn die zich willen inzetten voor een redactie van een nieuw afdelingsblad.

Uit het onderzoek is gebleken dat er onvoldoende animo was om structureel drie of vier keer per jaar een afdelingsblad uit te geven. Een blad met een goed niveau.

Van de negentien benaderde leden waren er twee die onder voorwaarden bereid waren deel te nemen aan de redactie. Dat was erg teleurstellend.

Naar aanleiding van deze uitkomst hebben we als bestuur besloten om te stoppen met het uitgeven van een afdelingsblad. Wij zijn van mening dat het uitbrengen van een afdelingsblad een goede basis moet hebben met een goede en structurele redactie. Wel hebben we besloten als hommage aan een periode nog een laatste exemplaar uit te geven. Gelukkig hebben enkele leden zich bereid verklaard over een laatste uitgave mee te brainstormen. Het resultaat ontvangt u hierbij.

We hebben de werkgroepen aan het woord gelaten. Het geeft een mooi beeld van wat er in onze prachtige afdeling gebeurt en beleefd wordt, doordat werkgroepen gaan samenwerken waar dat kan, levert de fusie nog meer positieve effecten op. Op de middelste pagina's vindt u een beeld van ons Westerkwartier, een mooi en gevarieerd gebied waar veel te beleven valt.

Hoe communiceren we in de toekomst? Sociale media spelen hierbij een grote rol. Ook nu zijn we actief op Facebook, hebben we een prachtige website en gaan we op X ?

De nieuwsbrief komt ook op onze website en is daarmee voor iedereen te lezen. Leden en donateurs die geen computer hebben, krijgen de nieuwsbrief thuisbezorgd.

Zo willen we contact houden met allen die de natuur een warm hart toedragen en belangstelling hebben voor onze activiteiten. Is er nog ruimte voor een afdelingsblad? De tijd zal het leren.

Ik wens u veel plezier en hopelijk tot ziens bij onze activiteiten of in één van onze werkgroepen.

Herman Woltjer,
Eerste voorzitter IVN Westerkwartier e.o.
aug. 2019 – april 2023

Inhoudsopgave

* Voorwoord	blz. 2
* Inhoudsopgave	blz. 3
* Over IVN Westerkwartier	blz. 4-5
* Gidsengroep Nienoord Coördinator: Bonno Perdok	blz. 6
* Activiteitencommissie Coördinator: Alea Hakvoort	blz. 7
* Gidsenwerkgroep Coördinator: Jannes Schenkel	blz. 8
* Werkgroep Scharrelkids Coördinator: Gerda Westhof	blz. 9
* Gedaanteverwisseling	blz. 10-11
* Vogelwerkgroep Coördinatoren: Theo Wösting en Bonno Perdok	blz. 12
* Plantenwerkgroep Coördinatoren: Michèle Hillebrands en Rik Tangerman	blz. 13
* Vlinderwerkgroep Coördinator: Astrid Landsaat	blz. 14
* Wandelgroepen / wandelapp / fietsroutes Coördinatoren: Jannie Reinders, Renée van Winsen en Herman Woltjer	blz. 15
* Werkgroep Natuurfotografie Coördinator: Catharina Arkema	blz. 16
* Bende van de Baak Coördinator: Hielke Faber	blz. 17
* Grijs, groen en gelukkig Coördinatoren: Jannie Reinders en Truus van der Veen	blz. 18
* Braakballen uitpluizen Jeugdpagina	blz. 19

Wie wij zijn

IVN Westerkwartier e.o. is een afdeling van IVN Natuureducatie, die ongeveer 165 lokaal actieve afdelingen kent. IVN Westerkwartier e.o. geeft een regionale invulling aan de missie en visie van de landelijke vereniging IVN Natuureducatie.

IVN Natuureducatie verbindt mens en natuur. We laten jong en oud beleven hoe leuk, gezond én belangrijk natuur is.

Dat doen we met natuuractiviteiten, cursussen, projecten en campagnes. Zelf leren en zelf doen staan altijd centraal.

De vanzelfsprekende relatie tussen mens en natuur neemt af. Cultuurgebieden worden steeds intensiever gebruikt en de resterende natuur wordt bedreigd.

Ook in onze streek zien we een toenemend verlies van de biodiversiteit. IVN Westerkwartier e.o. wil vanuit de sterke lokale verbondenheid met en betrokkenheid bij het Groningse Westerkwartier helpen die relatie te herstellen.

IVN Westerkwartier e.o. is medio 2019 ontstaan uit de samenvoeging van IVN Grootegast e.o. en IVN Leek-Nietap. Beide afdelingen waren al langdurig in het Westerkwartier actief.

Waar wij zijn

Het werkgebied van IVN-afdeling Westerkwartier e.o. betreft de gemeente Westerkwartier waarin de afdeling zetelt, met als uitstapje over de grens het Drentse dorp Nietap en de buurtschap Terheyl. Het werkgebied bevat grotendeels een kleinschalig landschap.

Het loopt van Noord-Drenthe via oude streekdorpen op zandruggen met een coulisselandschap naar een open weide- en akkergebied op kleigrond.

De grote variatie in landschap en natuur heeft landschapselementen, zoals houtsingels, poelen, pingoruïnes en petgaten. Het gebied kent een groot hoogteverloop van + 4,50 tot- 2,00 NAP.

Natuur- en cultuurhistorisch waardevol is het unieke beekdal van de Oude Riet dat door heel het Westerkwartier soms metershoge en honderden meters brede verhogingen (inversieruggen) en geulen in het landschap achterliet.

Wat wij doen

Wij willen de natuur dichterbij mensen brengen en de mensen dichterbij de natuur. Om dit te realiseren organiseren we diverse activiteiten. We proberen daarbij zoveel mogelijk de historische, geografische, landschappelijke en culturele aspecten van het Westerkwartier in onze activiteiten te betrekken.

- We organiseren fietstochten en wandelingen waarbij het landschap centraal staat.
- We organiseren themabijeenkomsten die voor iedereen toegankelijk zijn.
- We initiëren en begeleiden verschillende actieve werkgroepen.
- Wij willen de verbinding natuur - mens doorgeven en daarbij de beleving centraal stellen.

Binnen vier landelijke IVN-thema's brengen wij voor iedereen de natuur dichterbij.

Die vier thema's zijn:

***Kind en Natuur**

Buiten zijn, spelen en de natuur ontdekken helpt kinderen in de ontwikkeling van hun zintuigen, motoriek, sociale vaardigheden en creativiteit. Daarom werkt IVN aan een (be)leefwereld waarin contact tussen kind en natuur vanzelfsprekend is. IVN brengt de natuur dichtbij: op school, op de kinderopvang en in de vrije tijd. Zo planten we het zaadje van de liefde en zorg voor de natuur.

N.B.: De binnenschoolse activiteiten voor basisscholen binnen het Westerkwartier hebben we ondergebracht bij de Stichting Natuur-, Duurzaamheids- en CultuurEducatie Westerkwartier (NDCE). De dagelijkse aansturing wordt verzorgd door de Stichting IVN.

***Natuur en Gezondheid**

Groen is gezond! Uit onderzoek blijkt dat contact met de natuur zorgt voor meer geluk en minder stress. IVN zet zich in om alle mensen in Nederland, ook kwetsbare groepen zoals ouderen in verpleeghuizen, toegang tot natuur en natuurbeleving te bieden. Wij doen dit onder meer door mensen op te zoeken in de zorgcentra met onze "Natuurkoffers"

***Natuur in de Buurt**

Mensen hebben recht op een natuurlijke leef-omgeving. Vergroening maakt socialer en gezonder, ook in onze dorpen. Het zorgt er bovendien voor dat we beter om kunnen gaan met actuele milieuproblemen, zoals klimaatadaptatie, bijensterfte en hittestress.

***Natuur en Recreatie**

Natuurbeleving zorgt voor rust en ontspanning. Daarom stimuleert IVN mensen te recreëren in de natuur. IVN Westerkwartier e.o. organiseert elke dinsdag en woensdagmorgen een wandeling van ongeveer vijf km, waarbij naast een stukje natuurbeleving, rust en ontspanning, ook sociaal contact een drijfveer is.

Wat wij willen

Het Westerkwartier is een uniek gebied. Diverse organisaties en instellingen zijn betrokken bij de natuur en de gebiedsontwikkelingen in de regio. Wij willen een betrouwbare, deskundige en meedenkende partner zijn in ontwikkelings- en gebruikskeuzen die gemaakt worden voor het gebied. Ook willen we oog, oor en stem zijn van en voor de Westerkwartierse natuur- en milieubelangen.

Het thema duurzaamheid moet een centrale plaats innemen in de missie van IVN met als slogan: 'gezonde natuur draagt bij aan gezonde mensen'. Daarvoor is expertise nodig. Daarom werken we nauw samen met andere natuur-en milieugroepen en overheden over beïnvloeding van beleid. Dit geldt onder meer bij het organiseren van activiteiten bij de Nacht van de Nacht, vlindertellingen, vogel- en flora-monitoring.

Iets voor jou?

IVN Westerkwartier e.o. is een levendige en boeiende organisatie die zeker in deze tijd het verschil kan maken.

Wij zijn op zoek naar jou, want ook jij kunt iets betekenen of een bijdrage leveren aan meer zorg en aandacht voor mens én natuur in het Westerkwartier. Dus aarzel niet en word lid en/of vrijwilliger bij IVN Westerkwartier e.o. Aanmelden kan via <https://doemee.ivn.nl/word-lid/>

Algemeen:

Gidsengroep Nienoord

Activiteitencommissie

Gidsenwerkgroep

Werkgroep Scharrelkids

(Noot der redactie: De Gidsenwerkgroep en de werkgroep Scharrelkids zijn in 2024 samengevoegd tot Natuurwerkgroep)

De Gidsenwerkgroep, Werkgroep Scharrelkids, de Activiteitenwerkgroep, en Gidsengroep Nienoord zijn de uitvoerende werkgroepen. De leden van deze werkgroepen bekwamen zich in de natuur van de gebieden van onze prachtige gemeente en willen dat graag ook aan anderen doorgeven. Hoofddoel is niet inventariseren, maar het publiek te laten genieten van de natuur.

Zij geven excursies, stellen data vast en voeren de deelnemers als gids langs de mooiste stukjes natuur in het Westerkwartier. Daarbij staat beleving voorop:

Vaak denken we dat er in de lente, de zomer en de herfst veel te zien is, maar in de winter kun je ook veel in de natuur ontdekken. Je kunt in alle seizoenen de natuur ingaan en kom je van alles tegen

Verder organiseren de werkgroepen lezingen over veel natuur gerelateerde onderwerpen.

Zie hiervoor de website. Op de volgende pagina's lees je meer over deze werkgroepen.

Gidsengroep Nienoord

Begin 2019 is de Gidsengroep Nienoord gestart. Het idee van een gidsengroep is geopperd tijdens een bijeenkomst van actieve leden van IVN Leek-Nietap eind 2018.

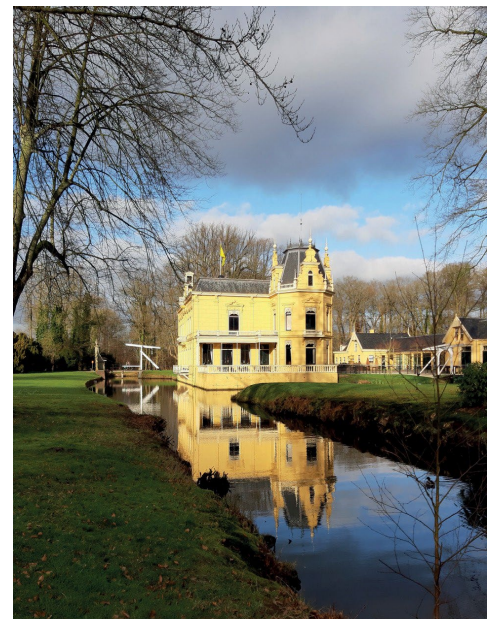
Ons doel is: *“Het enthousiast maken van jong en oud in de beleving, bewustwording en onderwijzen van de natuur van landgoed Nienoord.”*

Wij willen dit onder andere bereiken door het organiseren van excursies. De thema's, die tijdens de excursies aan de orde komen, zijn breed: flora, fauna maar ook de geschiedenis van de borg en het landgoed komen aan de orde. Natuurbeleving voor jong en oud staat voorop.

De vierseizoenenwandeling is een excursie die een vast onderdeel uitmaakt van het excursie-programma. Tijdens deze excursie laten we de natuur in de verschillende jaargetijden zien. Het belangrijkste doel van de wandeling is natuurbeleving.

Daarnaast zijn we vorig jaar gestart met het organiseren van een natuurspeurtocht voor jong en oud. Deze activiteit organiseren we samen met de activiteiten-commissie.

Andere ideeën die we nog willen uitwerken zijn: wandelen met aandacht voor: bodemdiertjes, paddenstoelen, vleermuizen, insecten, natuurspeurtochten, een educatieve wandeling, de geologie en de ontstaansgeschiedenis van het gebied en meer

Bonno Perdok

Activiteitencommissie

'Ik had 'm bijna, de walvis...'

'Wat is het hier stil en donker'

'Zijn er zoveel nachtvlinders in Nederland?'

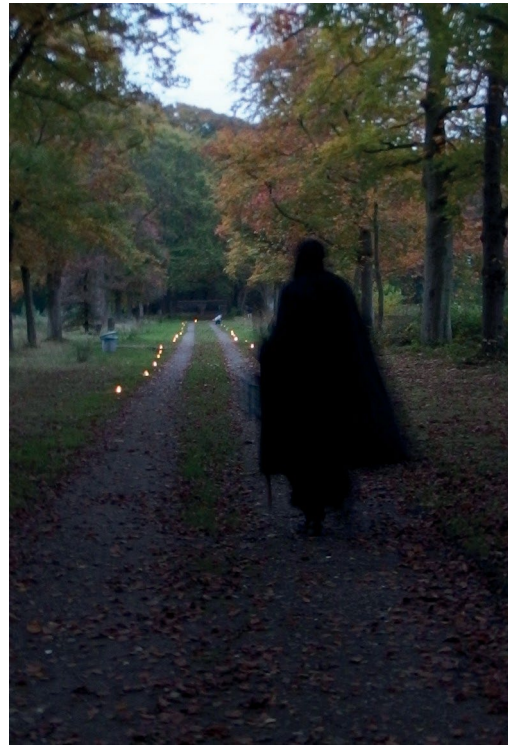
Zo maar wat uitspraken die we tijdens onze activiteiten in het afgelopen jaar gehoord hebben. Weet u welke uitspraak bij welke activiteit hoort?

De activiteitencommissie heeft in de afgelopen jaren veel verschillende natuurmomenten georganiseerd voor jong en oud. Diverse wandelingen in alle seizoenen, speurtochten naar diersporen, bomen, paddenstoelen en bloemen.

Wij organiseerden: Sloopjesdagen, Nacht van de Nacht, vogeltellingen, schilderen in de natuur, Speelweek Leek en wij waren te vinden op allerlei markten. Te veel om op te noemen. Ons werkgebied was voornamelijk het bos van Nienoord in Leek en het Natuurschoonbos in Nietap. Maar ook Sintmaheert, het Stadspark in Groningen, de Onlanden en het gebied langs de Tolbertervaart hebben we bezocht.

Wat al deze activiteiten gemeen hebben, is het enthousiasme wat we zagen bij de deelnemers. Hoe mooi is het om kinderen met rode wangen en glinsterende ogen uit het bos te zien komen. Met verhalen over een vossenkeutel of een plukplaats van een roofvogel. Het plezier wat we hebben gehad toen een kind vol trots een schepnet vol waterplanten liet zien met de uitroep: 'Ik had 'm bijna, de walvis...'

Ook volwassenen reageerden vaak met verbazing.

Tijdens de Nacht van de Nacht met een bootje over het Leekstermeer varen is een bijzondere stille en donkere ervaring. Dat de natuur ook 's nachts vol leven zit, konden de bezoekers ervaren tijdens een nachtvlindertelling en een avondwandeling door het Natuurschoonbos.

Met elkaar de natuur beleven door te kijken, voelen en proeven en daar blij van worden. Dat is waar we als activiteitencommissie ons graag voor inzetten. We hopen in de toekomst dit te blijven doen.

Alice Botma

Gidsenwerkgroep *(Noot der redactie: In 2024 opgenomen in de Natuurwerkgroep)*

Wij de mensen van de gidsenwerkgroep geven vele excursies door het blubberachtige, droge, slingerende houtsingellandschap op zoek naar: eten, vogels, visjes, bomen, planten. Dat doen we op het terrein van Abel Tasman, de “Baggelbeer”, Trimunt en andere natuurgebieden.

Het Westerkwartier bevindt zich ten zuiden van het Reitdiep en het Humsterland. In het Humsterland, rondom het Noorderriet, staan veel plantensoorten, die zich vaak zo tegen zonsondergang op hun best laten zien. Catharina en Klaas laten het ons tijdens een wandeling zien.

Van daaruit dalen we in zuidelijke richting af naar het weidevogelgebied onder Grijpskerk, naast Gaarkeuken, waar de vele boten al eeuwen geschut worden tussen Friesland en Groningen.

We steken het van Starckenborghkanaal over en treden het coulissenlandschap binnen. Aangekomen op de zandrug van Lutjegast, het dorp van Abel Tasman en zijn museum, struinen we zo de gast af. We lopen door de laagte met de petgaten die ooit gegraven zijn voor de brandstof in de kachel, de zogenaamde baggels.

Al blubberend en klauterend gaan we door naar Grootegast waar Jannie, Klaas en Jannes in een app een bomen- en waterroute hebben gemaakt. Nu kun jezelf via diverse punten op de telefoon door de Notoaris Tuun te lopen. Vanuit de tuin in Grootegast gaan we naar de Bombay. Nee, niet in India, maar in het Westerkwartier en langs de Doezumertocht naar de Doezumermieden. Daar domineert de rivier de Lauwers, al eeuwen het landschap en vormt de grens tussen Groningen en Friesland.

Daar speelt het verhaal van de “Baggelbeer”. Verder doorlopend met Minze, Klaas en Catharina komen we bij de Blotevoetenhof, waar we de laatste restjes uit de knapzak kunnen verorberen en Jannie voor ons elk voorjaar een heerlijke maaltijd ‘Eten uit de natuur’ verzorgt.

Na de heerlijke maaltijd trekken we verder met Hinne de polder in en kijken we naar de weidevogels en de dotterbloemen. Via het Blotevoetenpad gaan we naar de Jiltdijksheide en Trimunt, waar Teije en Herman spreken over hoe het landschap is ontstaan, het Klooster van Trimunt, de paddenstoelen, vlinders en bomen. Tenslotte zien we op de heide het restant van het hoogveen en een pingo

Een jaar van activiteiten en prachtige verslagen van Truus wordt afgesloten met een snertwandeling door de sneeuw/regen op en rondom de Jiltdijksheide. Samen met de familie Jacobi, de gidsen Truus, Herman, Klaas, Jannie, Minze, Catharina, Lolke, Hinne en Jannes denken we dan weer na over het nieuwe jaar, met de tweewekelijkse wandeltochten en de excursies in de terreinen van Staatsbosbeheer.

Jannes Schenkel

Scharrelkids. (Noot der redactie; in 2024 opgegaan in de Natuurwerkgroep)

Voor de basisschooljeugd van 6 – 12 jaar.

Je kunt niet vroeg genoeg beginnen: De jeugd heeft de toekomst. Wat heerlijk is het om met een stel kinderen door het bos en veld te struinen en op zoek te gaan in de natuur om van alles te kunnen beleven! Onder het motto “Beleef de natuur” nemen we de kinderen bij de hand en gaan we samen met de kinderen genieten van al het moois waar we buiten soms zo makkelijk aan voorbij lopen.

Het liefst gaan we naar natuurgebieden, waarvan er genoeg zijn in het Westerkwartier. In de winter kiezen we regelmatig voor activiteiten binnenshuis, zoals uilenballen pluizen, of brengen we een bezoek aan het Natuurmuseum. In het voorjaar en tijdens de zomer komen de waterdiertjes en kriebelbeestjes aan bod. We gaan ‘Eten uit de Natuur’ of we gaan in het donker vleermuizen opzoeken met een batdetector. Op de gezinsdagen kunnen ouders en/of grootouders meekomen. Als kinderen jonger zijn dan acht jaar, is het wel prettig als er een volwassene meegaat.

Neem een dagje in het bos. Alle kinderen kunnen dan gebruik maken van alles wat ze los op de grond vinden in het bos: een stuk touw, een (klein) mesje, een pak hooi en een stuk zeil dat als een afdakje gebruikt kan worden. Alle kinderen zijn vrij om zelf te bepalen hoe en met wie hij of zij gaat spelen. Wij blijven in de buurt en houden zo een oogje in het zeil. Succes verzekerd!

In de herfst gaan we paddenstoelen zoeken, dat is pas feest! Meestal zijn er een paar IVN-leden bij die veel verstand hebben van paddenstoelen. Het is ook bijzonder wanneer een heksenkring wordt ontdekt. Die kring met paddenstoelen wordt ieder jaar groter, echt gaaf!

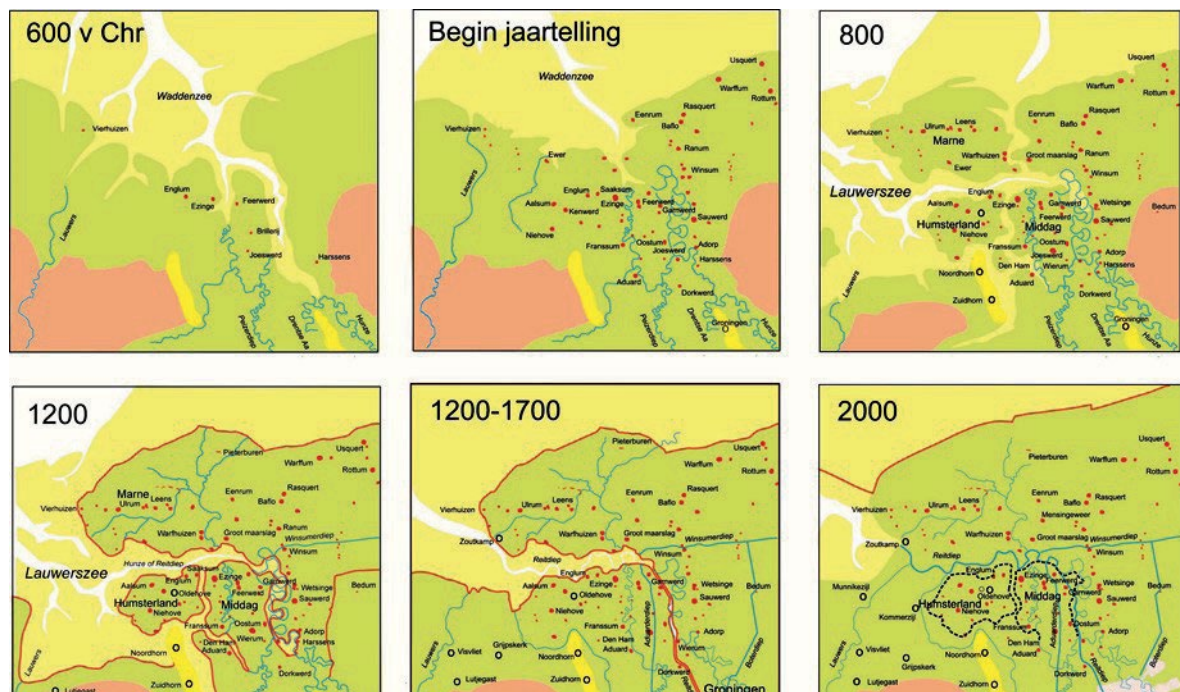
We hebben ook een gps-speurtocht gehouden. Het is heel leuk om een speurtocht naar diersporen te houden en het is verbazingwekkend hoeveel sporen je dan vindt! Het begint al bij vogelpoepjes of veren, maar het kan ook een vossenhol zijn met wat losse botjes in de buurt. Zou een vos die hebben opgegeten? Je raakt op die manier gewend aan het bos of veld en zo kom je erachter dat je niet bang hoeft te zijn voor allerlei beestjes. Wel thuis goed nakijken of er niet toevallig een teek op je huid is achtergebleven, want dat kan wel lastig zijn.

Alle kinderen, lid of geen lid, zijn welkom en het is natuurlijk altijd veel leuker als een vriendje of vriendinnetje met je meegaat.

Houd de website goed in de gaten om geen activiteit van de Scharrelkids te missen!
<https://www.ivn.nl/afdeling/ivn-westerkwartier-eo/activiteiten/>

Laura Gall

Figuur 1 Bijgaande kaartjes zijn van de hand van landschapskundige Ben Westering

Gedaanteverwisselingen in het Westerkwartier

Een van de mooiste plekken in het Westerkwartier is misschien wel de Oldijk. Vanuit Ezinge volg je de smalle weg door het oude, lege land richting Fransum. Het weggetje voert over de oude dijk die rond 1200 werd aangelegd om 'Middag' te beschermen tegen de vloed die via het Lauwersmeer het zoute water diep door deze geul het binnenland instroomde, voorbij Zuidhorn, Enumatil tot aan Boerakker toe. Aan de overkant ligt Humsterland, dat iets later een ringdijk bouwde, daardoor iets langer overstroomde en dus iets hoger ligt.

De geschiedenis van het Westerkwartier is die van de wisselwerking tussen mens en natuur. In het Noordelijk Westerkwartier woonden mensen vanaf 600 voor Christus op kwelderwallen; ze hoogden die op, zodat wierden ontstonden zoals in Ezinge en Niehove. Rond de vierde eeuw liep dit welvarende wierdenlandschap in heel Noord-Nederland tijdelijk leeg, schijnbaar zomaar! Nieuwkomers kwamen zo'n honderd jaar later uit het Noorden.

Toen rond 1000 de eerste dijken werden opgeworpen konden de boeren hun oude woonheuvels verlaten en op de nu veilige kwelder gaan wonen. Tot in de negentiende eeuw dachten heel veel mensen overigens dat die wierden er 'van nature' lagen.

Het zuidelijk Westerkwartier was in die tijd grotendeels onbewoonbaar, met uitzondering van Zuid- en Noordhorn, Marum en Dorp bij Grootegast. De rest was te nat, ontoegankelijk, moeras, gevaarlijk. Het werd vanuit het Noorden ontgonnen. Eerst knabbelden pioniers aan de randen van het veen, later trokken ze via de riviertjes de 'wolden' in. Ongewild leidde dat tot een historische transformatie. Het ontwateren van de natte venen veroorzaakte een enorme maaiveldval. Daardoor kon eigen water niet afstromen en werden stormen levensgevaarlijk. De boeren trokken dieper de venen in om droge voeten te houden.

Onder het zakkende veen kwamen lage heuvelruggen tevoorschijn, waarop ze zich permanent konden vestigen, zoals de ruggen van Oostwold tot aan Marum (Vredewold), de rug van Faan tot aan Opende en de zandrug van Niekerk, Ooster- en Westersand tot aan Lutjegast. Dat was echte mazzel.

Pompen of verzuipen was dus lang het credo. Eigen water moest worden afgevoerd, het buitenwater geweerd met steeds betere dijken. Zo'n bovenregionale dijk liep van Friesland ongeveer langs de Westerhornerweg naar Noordhorn en vandaar tot aan Roderwolde

De dijk heette waarschijnlijk de 'Roder' en kwam op lokaal initiatief tot stand. De kloosters kwamen later, keizer en adel hadden hier nauwelijks invloed.

In de dertiende eeuw werd het oude gewoonterecht op papier gezet onder andere over dijkonderhoud. Wie 'zijn' dijk niet kon onderhouden moest een spa in de dijk steken. Dan verloor hij zijn land maar ook de onderhoudsplicht.

Vanaf de vijftiende eeuw werden grote delen van de Lauwerszee ingedijkt, Grijskerk en Visvliet ontstonden. De (schier)eilanden Middag en Humsterland groeiden weer tegen het vasteland aan. Toch bleef dat waterige karakter tot diep in de negentiende eeuw merkbaar.

Het Leekstermeer was zout of zult; een tsunami in Portugal in 1754 was volgens de Groninger Oprechte Courant merkbaar tot in Garnwerd, de Noorderhaven en ... de oevers van het Leekstermeer. Brak oppervlaktewater zorgde zomers vaak voor malaria, letterlijk 'mal aire', slechte lucht.

Water was heel wat ongezonder dan het lichte kluinbier.

In de late middeleeuwen bouwden boeren met pretenties steenhuizen en borgen. Hoofdelingen maten zich de allure van edellieden aan en beplantten hun landgoederen met bossen.

Toen de Jonkers in de negentiende eeuw verdwenen, werden de bomen gekapt. Groningen was in vorige eeuwen wellicht minder boomarm dan tegenwoordig. Zo lag er bos ten Oosten van de borg Auwema in Tolbert; ten Westen van de borg Bijma te Faan lag ook zo'n bos.

In het Zuidelijk Westerkwartier kwamen in de negentiende eeuw opnieuw bossen tot stand. Hier hadden de ontginningen vanaf de zestiende eeuw hoogveen in landbouwgrond herschapen. Op de kaart en in het veld zie je aan het Harense Bos nog dat hier ooit een meer lag, dat op oude kaarten nog wel aanwijsbaar is.

In het Nanningabos woonde ooit de familie Niemeyer tot ze er tabak van kregen. Meerstallen (meren in het veen) droogden op door de ontginning, maar gelukkig bleven de pingoruïnes Ronde Meer en Bolmeer bestaan. Het Zuidelijk Westerkwartier bleef tot de jaren '60 armer dan het Noordelijke deel, zandgronden leggen het wel vaker af tegen rijkere kleigronden.

Veel transformaties dus in ons Westerkwartier. Veel natuur ging verloren, veel IVN'ers en anderen lijdten aan 'landschapspijn', maar er is gelukkig ook veel bewaard gebleven. Met sommige ongelukken uit het verleden

– het ontstaan van het Leekstermeer bijvoorbeeld – kunnen we best leven. Nieuwe gedaanteverwisselingen komen op ons af. Klimaatverandering en energietransformatie gaan een enorm beslag leggen op de open ruimte om windmolens en zonnevelden aan te leggen.

Gemeente Westerkwartier bereidt die besluitvorming dit voorjaar voor. Zo'n proces biedt misschien kansen (nieuwe bosaanleg, schoner klimaat, duurzame energie) en gevaren (wat gebeurt er met dat voor ons zo mooie en betekenisvolle Westerkwartier?). Kortom, het is opletten geblazen in dit beste kwartier.

Joost Eskes

Algemeen

Vogelwerkgroep Plantenwerkgroep Vlinderwerkgroep

De Vogelwerkgroep, de Plantenwerkgroep en de Vlinderwerkgroep (*de laatste is per 2024 opgenomen in de Natuurwerkgroep*) hebben als hoofddoel inventariseren. Uiteraard wordt er dan ook genoten in de natuur. Inventariseren houdt in dat er in een gebied vogels gespot of vlinder en planten geteld. Zo kan men te weten komen welke vogels, vlinders of planten in dat gebied voorkomen. Verder worden er cursussen gegeven, zijn er determinatieavonden en worden excursies gegeven.

Zo wordt de kennis opgevizeld om het weer door te geven aan de deelnemers van excursies.

In de informatie op de volgende pagina's leest u dat er ook voor andere organisaties opdrachten uitgevoerd worden. Dat is erg belangrijk voor natuurbeheer in het onderzochte gebied.

Vogelwerkgroep

De vogelwerkgroep is gestart in 2015, aanvankelijk als werkgroep van de afdeling Leek-Nietap. Nu vervullen we die rol voor de nieuwe afdeling Westerkwartier e.o.

De doelstellingen van de werkgroep zijn daarbij onveranderd:

- 1.** We willen onze liefde en belangstelling voor vogels graag delen en daarbij onze kennis en de kennis van de groep verbreden. Natuurbeleving en kennisuitwisseling zijn vaak intenser in groepsverband
- 2.** We willen die natuurbeleving, kennisoverdracht en kennisverbreding niet beperken tot de werkgroep, maar ook aanbieden aan derden, bijvoorbeeld door het organiseren van excursies en cursussen, die voor ieder toegankelijk zijn.
- 3.** Waar mogelijk willen we als werkgroep bijdragen leveren aan natuurbeheer, bijvoorbeeld door vogeltellingen of andere inventarisatie-activiteiten.

Er zijn inmiddels drie vogelcursussen in drie opeenvolgende jaren georganiseerd (een beginnerscursus, een cursus voor de iets gevorderden, en een cursus over vogelzang), die alle drie hogelijk werden gewaardeerd. We houden nu even een jaartje pauze op het cursusvlak.

We hebben in de afgelopen jaren verschillende excursies gehouden, waarvan er een aantal toch in het geheugen bleef hangen:

- Daar was bijvoorbeeld de avond/nachtexcursie in het Drents Friese Wold (onder leiding van Aaldrik Pot) om de zang van de nachtzwaluwen te beluisteren. Te midden van een gigantisch kikkerconcert hebben we ze toch gehoord.

- Er zijn verschillende excursies in het Nationaal Park Lauwersmeer gehouden, waarbij veel steltlopers en bijv. ook de watersnip werden gespot.
- Bij excursies in de Onlanden hebben we veel rietvogels gezien, waaronder de snor (één van die KBV-tjes) die eigenlijk alleen door hun zang geïdentificeerd kunnen worden. KBV = Klein Bruin Vogeltje.
- Vrij recent was er nog een excursie naar Diepholz in Duitsland, waar we ondanks de arctische temperaturen toch erg warm werden van de duizenden Kraanvogels die we te zien kregen!
- Tenslotte hebben we als IVN-afdeling de afgelopen jaren ook excursies gehouden in het kader van de Nationale Vogelweek (onder auspiciën van de Vogelbescherming), die een hoge waardering kregen van het publiek.

We hebben voor het komende jaar weer een jaarprogramma opgesteld (te vinden op de website van IVN Westerkwartier e.o.), waarbij we de werkgroepleden uitnodigen om een actieve rol te spelen bij het organiseren/inbrengen van de activiteiten.

Theo Wösting

Plantenwerkgroep

De Plantenwerkgroep bestaat sinds 2010 en heeft 17 leden.

Bij onze activiteiten staat de natuurbeleving voorop en planten en alles wat daar mee samenhangt hebben daarin de centrale plaats. In het voorjaar, wanneer de plantenwereld weer ontwaakt uit haar winterslaap, gaan we het veld in. Vaak blijven we in het Westerkwartier. Soms zoeken we het ietsje verder van huis. De afgelopen jaren genoten we tijdens de veldbezoeken van de orchideeën in het Lauwersmeergebied, de varens in Veenhuizen en de plantenrijkdom op het Eexterveld in Drenthe. Voor het komende jaar staan er ook diverse veldbezoeken op het programma, waaronder twee die voor iedereen toegankelijk zijn.

Wat we ook doen zijn inventarisaties. Op verzoek van o.a. Staatsbosbeheer, Het Groninger Landschap en de Gemeente Leek hebben we verschillende natuurgebieden geïnventariseerd. Tijdens een planteninventarisatie (2015 en 2016) van het landgoed Niendoord in Leek, vonden we daar ruim 180 plantensoorten.

Voor de stichting Dotterbloem hebben we een nieuw natuurgebied aan het Wilgenpad in Boerakker geïnventariseerd en daar vervolgens ook enkele excursies gegeven.

Het afgelopen jaar deden we mee aan het project 'Mijn Berm Bloeit' van de Vlinderstichting en FLORON. Dat is een landelijk project, waarbij door vrijwilligers in kaart gebracht wordt wat er kruipt, vliegt, groeit en bloeit in onze bermen.

Eind mei 2019 inventariseerde de Plantenwerkgroep het dorpsbos en de eendenkooi Kuzemerkooi bij Oldekerk, op uitnodiging van de vrijwillige beheerders die zich kooikers noemen.

Ze vonden daarbij een klein bijna onopvallend plantje: Veenmos, ofwel Sphagnum, wat de basis is van het vroeger zo algemene hoogveen. Kooiker Rik Tangerman hierover: "Het Veenmos stond langs één van onze poeltjes. We wisten dit niet, maar nu, dankzij IVN, dus wel. Dit gebied was vroeger een uitgestrekt veengebied en dit is dus eigenlijk de terugkeer van een historisch plantje.

De IVN-ers gaven de kooikers ook maaitips, om zo meer diversiteit in planten- en diersoorten te krijgen. Dit jaar zijn we weer uitgenodigd om te monitoren of het maai-beheer ook heeft gewerkt.

In de wintermaanden houden we drie keer een determinatieavond. We noemen dat een avondje Heukelen, wat een verwijzing is naar de flora van Heukels, die we daarbij gebruiken.

Voor meer informatie over de werkgroep kan je onze website bezoeken.

Heb je belangstelling voor planten, wil je een keer meedoen aan een activiteit of lid worden van de werkgroep, neem dan contact op via michele@tulpweb.nl.

Michèle Hillebrands en Rik Tangerman

Vlinderwerkgroep *(Noot der redactie: per 2024 opgenomen in de natuurwerkgroep)*

De vlinderwerkgroep begon zo'n vijftien jaar geleden in Grootegast, na een korte cursus herkennen van dagvlinders. Een klein groepje mensen binnen IVN Grootegast e.o. ging aan de slag in het veld. Op kleine schaal boden we excursies aan en inventariseerden we gebieden. Simon had bijvoorbeeld een telroute van de Vlinderstichting op de Jilt-Dijksheide. Hij zag daar heideblauwtjes en op een dag zag hij er ook een paar groentjes: aanleiding voor een excursie. Groentjes leiden een vrij verborgen leven en vallen nauwelijks op in hun biotoop. Ze zitten stil op jonge berken en lijken op blaadjes. Ze vliegen pas op als ze gestoord worden. Simon zag er eerst niet zoveel, omdat hij altijd alleen liep. Tijdens de eerste excursie zagen we er wel veertig, omdat we er met een groep liepen en we de diertjes opschrikten.

In Grootegast en bij Oldekerk was de krabbenscheer in opmars. Krabbenscheer is een stekelige waterplant en waardplant voor de groene glazenmaker. Dit is een zeldzame libellensoort en de kans was groot dat deze in onze contreien gevonden zou kunnen worden. Aanleiding om een libellencursus te organiseren. Die cursus kwam er en werd gegeven in het mooie tuinhuis van Henk en Lieneke Roede.

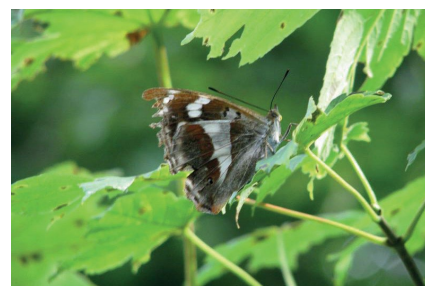

De groene glazenmaker werd ook gevonden. In eerste instantie door het verzamelen van larvenhuidjes. Astrid sprong regelmatig en slechts gekleed in een dunne tight in de sloot om larvenhuidjes te verzamelen. De geraadpleegde expert was zeer verast dat bijna alle huidjes van de zeldzame groene glazenmaker waren.

Leukere berichten zijn er natuurlijk ook! Tijdens een excursie in het Lauwersmeer zagen we een hele vreemde gast. Een aantal mensen riep mij omdat ze een hele grote vlinder zagen. Ik sjokte er rustig op af, omdat ik dacht dat het een grote nachtvlinder in rust zou zijn. Het was echter een dagvlinder en wel een grote weerschijnvlinder. Die tref je doorgaans slechts aan op bepaalde plekken in het oosten van het land. Dit was een hele bijzondere waarneming! Andere leuke waarnemingen zijn die van de eikenpage in Grootegast. Die wonen er vast en zeker al jaren, maar ik vond ze vorig jaar pas voor het eerst toen er eentje laag bij de grond zat. Die beestjes leven in de toppen van zomereiken. Niet heel opvallend. Eerder keek ik vooral omlaag naar de planten, nu krijg ik bijna kramp in mijn nek omdat ik erg vaak de toppen van de bomen bekijk. De natuur blijft verrassen. Vorig jaar was er een invasie van distelvlinders. Tijdens de telronde kwamen er op onze verzamelplaats wel twintig vlinders per minuut voorbij. Totaal hebben we wel duizend distelvlinders doorgegeven aan de Vlinderstichting. Afijn, bij de vlinderwerkgroep valt er altijd wel wat te beleven. Nieuwe werkgroepleden zijn van harte welkom!

Astrid Landsaat

Wandelgroepen

Op dinsdag en woensdagochtend maken de wandelgroepen wandelingen onder leiding van natuurgidsen. We organiseren deze wandelingen in samenwerking met Staatsbosbeheer en Het Groninger Landschap.

*Hagel en sneeuw, onweer, wind en regen,
Deren ons niet, wij kunnen er wel tegen.
Lach er maar om en stap er flink door heen,
't is pech, maar zeg, als straks de zon eens scheen, la,la,la.*

Ja, dat zingen we wel eens als de wandeling begint in de stromende regen. Het weer hebben we niet in de hand, de rest wel. Trouwens, het regent niet vaak als we gaan wandelen, echt niet. We wandelen sinds 1 november 2016 elke woensdagmorgen ten noorden van de A7. Omdat het zo leuk is, wandelen we vanaf 1 oktober 2019 nu ook elke dinsdagmorgen ten zuiden van de A7.

Op de IVN website staat waar we wandelen. De dinsdagmorgengroep heeft één vertrekpunt, de woensdagmorgengroep verschillende vertrekpunten. De vertrektijd is voor beide groepen hetzelfde: 9.30 uur.

Wat nemen we mee?

Ten eerste onszelf, wat te eten en te drinken voor onderweg en we hebben wandelschoenen en-kleding aan.

Wandelen, kijken, een praatje en leren kijken en elkaar wijzen op de mooie dingen die de natuur ons biedt, dat zijn onderdelen van een goede wandeling. Dat kun je dan weer delen met anderen. Vossen, ransuilen, reeën, paddenstoelen, mossen, water, bloemen, te veel om op te noemen. Na verloop van tijd onthouden we de namen, omdat we vaak dezelfde planten zien. "Hoe heet deze plant/paddenstoel ook alweer?" is een vaak voorkomende vraag. Samen weten we veel. Het praatje met elkaar gaat vanzelf, ook omdat je in ieder geval dezelfde interesse hebt: wandelen in de natuur in ons mooie Westerkwartier.

Wil je meewandelen?

Je bent van harte welkom. Voor informatie kun je terecht op de IVN website Westerkwartier e.o. Wil je persoonlijk contact, dan kun je voor de dinsdagmorgen terecht bij Renée van Winsen en/of Jannie Reinders en voor de woensdagmorgen bij Herman Woltjer

Wandelapp.

In de Notoaris Tuun in Grootegast zijn twee apps ontwikkeld: één over bomen en één over water. Vanaf ongeveer 1 mei 2020 is de app weer beschikbaar.

Fietsroutes

Verder staan er op de website ook fietsroutes vermeld.

Jannie Reinders

Natuurfotoclub

In 2018 hebben Bert Plaat en Catharina Arkema een IVN-Fotocursus gegeven voor belangstellenden. Daarna is de Fotoclub opgericht. We zijn meestal met zo'n tien fotografen bij elkaar.

Variërend van beginners tot gevorderde hobby fotografen. Als foto's maken van natuur en landschappen je hobby is, kun je met ons mee om eens kennis te maken. Het maakt niet uit wat voor fotoapparatuur je hebt. Als je er maar lol in hebt!

Bert Plaat, Theo Wösting en Catharina van der Veen zijn de coördinatoren van deze werkgroep. Er is een programma gemaakt voor 2019-2020. We kunnen ook ad-hoc op pad, bijvoorbeeld als er sneeuw is gevallen of als er iets bijzonders te zien is. Inbreng van de leden is belangrijk en komt in het programma. Verder zullen we een fotograaf als gastspreker vragen en deze vervolgens als excursieleider laten optreden.

De Fotoclub maakt excursies naar diverse gebieden en terreinen. Denk aan Nationaal Park Lauwersmeer, het Iwema-Steenhuis, de Coendersborg en -bos, de Lettelberter Petten, het Natuurschoonbos, de Onlanden, de Noorderriet en de Doezumermieden. Soms gaan we op pad met een thema, zoals Lente, Zomer, Herfst, Winter, Water, Paddenstoelen en Börgbloumkes.

Naast deze mooie excursies bespreken we de gemaakte foto's op een locatie in Grootegast. We maken gebruik van een pc met een standaard fotobewerkingsoftware. De foto's bekijken we op een groot tv-scherm. De aangebrachte verbeteringen zijn dan goed te zien.

Het is superleuk om met z'n allen op pad te gaan en van elkaar te leren. Dat geldt voor de excursies, maar ook voor de gezellige Fotoclubavonden, die we natuurlijk binnen houden.

We zijn er trots op dat de gemaakte foto's worden gebruikt op de website van IVN Westerkwartier e.o. en ook voor andere doeleinden, zoals in dit afdelingsblad. Ook worden foto's gebruikt voor een tentoonstelling om te laten zien wat ons IVN zoal doet.

Vooraf lol hebben met foto's maken en bespreken, dat is waar we het voor doen. En om van kiekjes echte foto's te gaan maken. Fotograferen van elkaar en natuur is fantastisch.

In de toekomst willen we weer een fotocursus organiseren om wat meer leden te werven. Gelukkig kan je ook lid worden zonder dat je een cursus hebt gevolgd. Iedereen is van harte welkom!

Catharina Arkema

De Bende van de Baak

Je loopt vast wel eens door de natuur en dan loop je langs allerlei paden. Dat kunnen begaanbare en minder begaanbare paden zijn. Afhankelijk van de tijd van het jaar kun je er heerlijk over lopen en genieten van de natuur om je heen.

Je realiseert je dan misschien niet dat de paden regelmatig onderhouden worden om ze begaanbaar te houden.

Deze werkgroep bestaat momenteel uit twee personen en daarmee de kleinste Werkgroep.

De Bende van de Baak is ooit ontstaan uit een verzoek van Staatsbosbeheer om in het gebied van het Abel Tasman tussen Grootegast en Lutjegast om de wandelpaden te maaien. Later kwam daar de Vlindertuin in Doezum bij.

In de periode van maart tot november wordt er elke dinsdagmiddag gemaaid en gesnoeid.

De materialen zijn beschikbaar gesteld door Staatsbosbeheer.

De Baak; kunstwerk van Rob Schreefel

Het is elke week weer een belevenis om in de natuur te zijn en de paden zo te maken dat de wandelaars er met plezier overheen lopen.

Wanneer er onderweg iets kapot is, zoals bruggetjes en loopplanken, worden ook kleine gebreken gerepareerd. Grote herstellingen worden door Staatsbosbeheer gedaan.

Wil je lekker buiten in de natuur zijn en je hebt twee rechterhanden, dan kun je je aansluiten bij dit duo. We kunnen nog best een paar extra handen gebruiken. Meld je aan bij de secretaris van de afdeling, zie daarvoor de website van onze afdeling.

Herman Woltjer

Twee van de vele bruggetjes op het Abel Tasman pad

Grijs, Groen en Gelukkig

Een IVN-onderwerp, bestemd voor mensen die dementerend zijn. Door het laten zien, horen of voelen van dingen kunnen er herinneringen naar boven komen aan vroegere tijden.

Dit beurt op en heeft als effect dat de vaak apatische toestand even wordt doorbroken en de “oude” persoonlijkheid weer, ook al is het maar even, om de hoek komt kijken. Als IVN-ers proberen we dit proces te stimuleren aan de hand van de natuur.

Wij (Jannie Reinders en Truus van der Veen) zijn afgelopen herfst naar het woonzorgcentrum De Nieuwe Wierde in Grijpskerk geweest, naar de afdeling waarop demente mensen worden verzorgd. We bezochten op een ochtend twee groepen. De ene groep was zwaarder dement dan de andere. We hadden van tevoren natuurlijk bedacht hoe we e.e.a. zouden aanpakken. We begonnen met de taal; veelal hebben de mensen uit deze regio “grunningers” gesproken. We besloten, omdat we allebei dit dialect prima beheersen, ons gesprek in het dialect te houden.

op de foto Truus van der Veen

Met een klein groepje zaten we aan de koffie. Intussen haalden wij de dingen te voorschijn die we, passend bij het seizoen, uit de natuur hadden gehaald. Dingen waaraan je kon voelen of kon ruiken. In tegenstelling tot kleine kinderen, waar vaak de verstandelijke ontwikkeling voorop staat, proberen we bij dit soort ontmoetingen de zintuigen te stimuleren/te herinneren. Een kastanje bijvoorbeeld glad en glanzend.

Bij de een zag je meer herkenning dan bij de ander. We hadden ook een boek met oude kinderliedjes mee-

genomen, die we met de mensen zongen.

Tot verbazing van één van de begeleidsters begon een oude dame, die anders alleen maar slaapt, mee te zingen en bleef ze de hele ochtend wakker. Aan een andere dame was het zingen niet besteed: zij liet blijken dat ze het zeer kinderachtig vond.

Intussen werd op de afdeling gekookt. Het rook er heel lekker, dat is ook positief natuurlijk. Binnenkort gaan we weer. Ze zullen ons niet meer herkennen. Maar dat hoeft ook niet. Mijn moeder was ook mijn naam vergeten, maar ze klapte in haar handen als ze me de afdeling op zag komen.

Een echtgenoot van één van de dames kwam z'n vrouw een kus brengen. Ze sliep door. Hij had groente meegenomen uit de eigen tuin. Dat werd door het verplegend personeel erg op prijs gesteld.

Vreugde, verdriet en waardering, ligt hier zo dicht bij elkaar. Grijs, groen en gelukkig. Het is fijn om, als je het kunt, hier een steentje aan bij te dragen. Dat doet IVN ook.

Truus van der Veen

Braakballen uitpluizen

Je loopt vast wel eens door een bos en ziet iets op de grond liggen wat lijkt op een drol. Dan bekijk je het van wat dichterbij en blijkt het toch wat anders te zijn; de braakbal van een roofvogel.

Hieronder lees je hoe je een braakbal kunt uitpluizen.

Pas wel op dat je niet per ongeluk de drol van een vos op pakt. Als de haren die erin zitten allemaal dezelfde kant op gaan, gedraaid is en er een puntje aan het einde zit, is het waarschijnlijk een vossendrol. Bij twijfel pak je een stokje en prik je er even in. Als er dan toch veel botjes in zitten is het toch een braakbal.

Braakballen zijn vooral te vinden op de rustplek van het dier. Dit kan bij een uitkijkpost zijn of bij een nest. Sommige mensen hebben een kerkuil in hun schuur. Als je zo iemand kent, kun je vragen of je misschien een braakbal van hen mag hebben.

Wat heb je nodig als je een braakbal wilt uitpluizen?

- Een braakbal
- Een pincet of satéstokjes
- Een oude tandenborstel
- Een papiertje om de botjes op te leggen
- Een vergrootglas
- Eventueel handschoenen

Wat moet je doen?

Begin met het uitpluizen door je braakbal op het papiertje voorzichtig uit elkaar te halen totdat je een botje tegenkomt. Maak het botje voorzichtig los uit de braakbal. Zodra je hem los hebt, kun je hem schoonmaken met de oude tandenborstel. Doe dit met elk botje dat je tegenkomt in de braakbal. Uiteindelijk houdt je een heleboel botjes over en een heleboel haar. Deze botjes kun je op een zwart papiertje op de goede plek neerleggen en daar vastlijmen. Ik raad een zwart papiertje aan, omdat hier de botjes erg duidelijk op te zien zijn.

Op internet kun je plaatjes vinden waarop je kunt inkleuren welke botjes je hebt gevonden.

Nu je de braakbal hebt uitgepluisd, kun je mooi zien wat deze uil of andere roofvogel heeft gegeten. Veel plezier bij het pluizen!

Wist je dat

roofvogels twee keer per dag een braakbal uitspugen?

als je geluk hebt, je een vogelring in de braakbal kunt vinden? Een hele leuke en tegelijk ook interessante vondst.

roofvogels botten beter verteren dan uilen? Daarom bevatten braakballen vaak vooral haren, veren en weinig botjes.

In de braakbal van een uil zitten dus meer botjes.

Wouter Barf

